

LİBERALİZM VE SOSYAL DARWİNİZM KARŞISINDA JOHN RAWLS

Cengiz Mesut TOSUN*

ÖZET

Liberal düşüncenin temel iki kavramı olan “eşitlik” ve “özgürlük” günümüz liberal ekonomi ve liberal demokrasi anlayışı tarafından doğrudan mülkiyetle ilişkilendirilmektedir. Maddi eşitsizlik serbest piyasa için doğal olarak kabul edilmekte ve liberal düşünce açısından bu durum adil, etik ve rasyonel olarak değerlendirilmektedir. Çünkü olup biten her şeyin “görünmez bir el” ile “kendi kendine” gerçekleştiği iddia edilmektedir. Bu sürecin sosyal Darwinizm’e bir kapı aralaması olasılığına karşı John Rawls’ın adil toplum anlayışı makul bir çözüm önerisi olarak karşımızda durmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Liberalizm, Özgürlük, Eşitlik, Darwinizm, John Rawls

(John Rawls in the Face of Liberalism and Social Darwinism)

ABSTRACT

“Equality” and “liberty” which are the two basic concepts of liberal thought are today directly associated with the acquisition of property by liberal economics and liberal democracy conception. Material inequality is accepted as natural for free market and in terms of liberal thought, this situation is accepted as ethical, just and rational. Since, everything that happens is claimed to come true “by the help of an invisible hand” “all by itself”. Should be thought as a solution against the possibility that this process would open a door to Darwinism John Rawls’s just society approach stands as a reasonable suggestion of solution.

Key Words: Liberalism, Freedom, Equality, Darwinism, John Rawls

* Mersin Üniversitesi Felsefe Bölümü araştırma görevlisi, Dr.

Su anki dünya siyasal sisteminin politik pratiği olan liberal demokrasi ve bu sistemin ekonomik alandaki pratiğini oluşturan liberal ekonomi anlayışı, bizleri adım adım sosyal Darwinizme yaklaştırmaktadır.

En önemli temsilcisini Herbert Spencer’da bulan Sosyal Darwinizm, ekonomiye hiçbir devlet düzenlemesinin yapılmadığı, etkin bir sosyal adalet mekanizmasının çalışmadığı ekonomik sistem olan kapitalizmi içinde barındırmaktadır. Her bireyin “kendini kurtarmakla” yükümlü olduğu bu sistem “başarısız” olanların “elenmesini” öngörmektedir. Sosyal Darwinistler Darwin’in doğaya ilişkin olarak kullandığı kavramları toplumsal süreçlere aktarırlar. Sosyal Darwinistler bu aktarma sonucunda “yaşam mücadelesi”, “ayıklanma” gibi kavramları toplum içindeki bireylere ve sınıflara atfederler. Bu atfetme günümüzde liberal ekonomi ve liberal demokrasi anlayışı ile yeniden güncellik kazanmaktadır. Bu durum dünyanın geleceğinde siyasal düzenlemelerde sosyal Darwinizmin etkili hale gelebileceği kuşkusu uyandırmaktadır.

1. Liberal Demokraside Özgürlük ve Eşitlik Çelişkileri

Liberal demokrasinin savunucuları, liberal demokrasinin en yetkin rejim olduğu iddiasındadırlar. Onlara göre, insanın temel değer olarak kabul edilmesi, toplumun özgür ve eşit yurttaşlardan¹ meydana gelmesi ve her tek yurttaşın sahip olduğu akıl ve bilgiyi kullanarak kendi yaşamını düzenleme olanağına sahip olması liberal demokrasiyi en yetkin siyasal rejim kılmaktadır.

¹ Antikçağ Yunan düşüncesi öncelikle insanlar arasında doğal bir eşitsizlik bulunduğu kabulüyle işe başlar. Polis’teki yurttaşlar akıl, erdem, bilgi, yetenek, zenginlik bakımlarından eşit değildirler. Fakat bu eşitsizliklerin makul düzeyde kalmasını sağlamak amacıyla erdemli yurttaşların yetiştirilmesi için eğitime özel bir önem verilir. Yöneticiler eşitsizliklerin toplumsal çatışmaya yol açmaması amacıyla akla uygun yasalar yaparlar. Erdemli ve akıllı yurttaşın “Benim kendi zenginliğim nasıl artar?” sorusu yerine “Polis’in genel çıkarı ve refahı nasıl artar?” sorusunun cevabını arayacak niteliklere sahip olması hedeflenir.

Liberal düşünce içeriğine bakıldığında başat kavramın akılcılık olduğu görülür². Akılcı davranan kişi hem bireyselliğini kazanmakta hem de özgürlüğünü sağlamaktadır. Bu anlayış toplumsal ve siyasal yapılanmayı bireyci bir anlayışta belirlemektedir.

Liberalere göre, gerçekte bireyler ekonomik, toplumsal, etnik, cinsel, kültürel, siyasi ya da dini aidiyetleri ile tanımlanamazlar. Bireyler inançlarını sorguya çekecek, belirli faaliyetlere, kurumlara ya da gruplara katılımın her türlü biçimini reddedecek ya da tartışma konusu yapacak kadar özgürdürler. Bu yaklaşımın özneyi köksüz, köktenci bir biçimde *yükümsüz ben (Sandel)* (unencumbered self) olarak sunmaya varabileceği açıktır. Böylesi bir özne tasarımı diğer özneler bir engel ya da bu öznenin özel tasarımlarının gerçekleştirilmesi için gerekli varlıklar olarak kabul edilirler. Toplumsal olanın bu şekilde parçalanmasının iki sonucu vardır: Liberalizmin bireyselliği kültürel kimliklerin doğasını bozarak ya da onları yıkararak, kültürel dokuyu zayıflatır. İkinci olarak da meşruiyet boşluğuna neden olduğu için, toplumsal olanın parçalanması toplumsal düzen için yıkıcı bir süreç olarak ortaya çıkar.³

Liberal düşüncenin temel kavramları olarak sayabileceğimiz bireyin temel hak ve özgürlüklerinin önceliği, bireyin rızası, bu rızaya dayalı toplumsal sözleşme, seçim ve temsil, sadece sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesini denetleyen ve genel güvenlikten sorumlu tutulan devlet anlayışı, “minimal devlet anlayışı” olarak adlandırılmaktadır. Minimal devlet kavramı bize liberal demokrasi düşüncesinin genel çerçevesini vermektedir.

Minimal devlet, bireysel hakların basit güvence aracı olamaz. Liberallerin öne sürdüğü eşit özgürlük ilkesi eğer yurttaşlar kendilerini ortak iyiliğin hizmetine sunmaya hazır iseler yaşama geçirilebilir. Gerçekte yurttaşlar özgürlüğü tehdit eden güçleri ancak medeni erdemleri besleyerek ve aktif olarak kamusal yaşama katılarak durdurabilirler.⁴

² *Aydınlanma* düşüncesinde ise, akılcılığın ve insan doğasının öne çıktığını görürüz. Bu düşünceye göre akıl ve insan doğası doğrudan bizlere birey olmayı, bireyin özgürlüğünü ve mutluluğunu aramasını, aklına ve doğasına uygun bir şekilde yaşamasını emretmektedir.

³ BERTEN, Andre & SILVERIA, Pablo. *Liberaller ve Cemaatçiler*, Çev, Kolektif, Dost Yayınları, Ankara, 2006, S.20-21.

⁴ BERTEN, Andre & SILVERIA, Pablo, a.g.e., s. 205

Liberal düşünce geleneğinin “babası” olarak kabul edilen John Locke *Hükümet Üzerine İki İnceleme (Two Treatises Of Goverment)* adlı ünlü eserinde, liberal düşüncenin siyasal boyutunu vermektedir. Locke bu kitabında dönemin siyaset felsefesinin önemli bir kavramı olan doğal durum kavramına dayanır. Locke’un doğal durum ile ifade etmeye çalıştığı bir özgürlük durumudur. Bu, insanların doğa yasası sınırları dahilinde, izin istemeksizin eylemlerini düzenlemeye ve mülkleri ve kişilikleri üzerinde uygun olduğunu düşündükleri biçimde tasarrufta bulunmaya yarayan yetkin bir özgürlük durumudur.⁵ Ancak, bu özgürlük durumu, herkesin her istediğini yapabilmesi anlamına gelmemektedir. Bu durumda insan, kendi kişiliği ve mülkiyeti üzerinde kontrol edilemez bir özgürlüğe sahip olmasına rağmen kendi kendisini ya da mülkiyetindeki herhangi bir varlığı yok etmeye yetecek bir serbestiye sahip değildir. Doğa durumu yasadışı bir durum değildir. Doğa durumundaki herkesi bağlayan ve bu durumu yöneten bir doğa yasası vardır. Bu yasanın özü olan akıl, sadece kendisine danışması gereken insanlığa şunu öğretir: Herkes eşit ve bağımsız olduğundan, hiç kimse diğerinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da malvarlığına zarar vermemelidir⁶

Doğal durumda devletin yasama, yürütme ve yargı faaliyetleri bireyin doğal hak ve özgürlüklerini korumaya yöneliktir ve bu işlevlerin meşruiyet ölçüsü de bireyin rızasıdır. Her bireyin rızasının alınabileceği yasalar yapmanın yolu ise seçim ve temsil süreçleriyle bireylerin rızasının alınmasıdır. Fakat Locke tam da bu durumda karşımıza çıkabilecek olan seçimler sonucunda ortaya çıkan azınlık ve çoğunluk arasındaki ilişki durumunu göz ardı etmektedir. Locke azınlıkta kalanların, dolayısıyla kararlarda temsil edilemeyenlerin rızasını tartışma konusu yapmamaktadır. Düşüncesindeki bu eksik noktalara rağmen Locke yine de liberal geleneğin genel düşünce yapısını belirleyen önemli bir düşünürdür.

Aydınlanma düşüncesi ile baş tacı edilen “insan olma” ve “aklını kullanma” fikirleri liberal düşünce için de geçerlidir. Bireyin insan olmak ve buna bağlı olarak “güzel, iyi, mutlu” bir yaşam kurmak amacıyla aklının rehberliğinde isteklerini, arzularını bir kısıtlamaya maruz kalmadan gerçekleştirmek istemesi onun özgürlüğüdür. Bu olgu, yani

⁵ LOCKE, J. *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Çev, Fahri Bakırcı, Babil Yayınları, Ankara, 2004, s. 5.

⁶ LOCKE, J, a.g.e., s. 7

bireyin dışarıdan bir baskı, bir engel görmemesi durumu “negatif özgürlük” olarak tanımlanır. Kısaca devlet ya da toplum bireye en alt düzeyde müdahale etmelidir. Bu liberal düşünce tarafından toplumun ve bireyin gelişiminde gerekli şart olarak görülür. Bireyin özgürlüğünü ve eşitliğini temel alan liberal düşüncenin çelişkisi, teori ve pratikteki yansımalarında. İnsanları eşit ve özgür kabul eden liberal düşünce, doğal olarak daha akıllı, daha yetenekli bireylerin eşitlik ve özgürlük adına engellenmemesini, tersi olursa toplumun ve o bireyin zarar göreceğini iddia eder. Bu düşünceye kimse itiraz etmez, fakat etik olarak bir tartışma alanı yarattığı da ortadadır.

Seçim, temsiliyet, oy hakkı demokrasinin temel unsurları kabul edildiğinde, bunlar liberal düşünce için de geçerlidir. Bu durumda, özgür ve eşit bireylerden oluştuğu kabul edilen liberal bir toplumda bir seçim sonucunda yoksul insanların siyasal iktidarı belirlediği düşünüldüğünde, bu insanların yoksul olma nedenlerini ortadan kaldıracak düzenlemeleri yapmasının (vergi adaletinin sağlanması, sosyal güvencelerin artırılması gibi) liberal düşünceye aykırı olmaması gerekmektedir. Bu, liberal düşünceye hakim olan demokrasi teorisine uygundur, ancak uygulamada bunun tersi olmaktadır. Siyasal iktidar çoğunluğu temsil ettiğine göre, onların mutlu yaşama dair istek ve arzularını yerine getirmek durumunda olmayacak mıdır? Bu örnek üzerinden devam edildiğinde, yoksulların taleplerinin yerine getirilmesi için zenginlere müdahale edilmesi gerekecektir. Ama hem liberal düşüncedeki “minimal devlet” (mülkiyete ya da gelirlere bir doğal hak olarak devletin müdahalesi bir hak ihlali olarak görüleceğinden liberal düşüncede servetin ve gelirin yeniden dağıtımında devlete hiç rol tanınmaması) anlayışı hem de eşit ve özgür birer birey oldukları kabul edildiğinden zenginlerin mülkiyetlerine dokunulmaması gerekliliği bir çelişki ortaya çıkarmaktadır.

Liberal ekonomi ve liberal demokrasi birlikteliği garip bir uzlaşmazlık sergilemektedir. Temelde bu durum, özgürlük ve eşitlik kavramlarına olan yaklaşımda kendini gösterir. Liberal demokrasi ile her bireyin eşitliği ve özgürlüğü savunulurken, bu iki temel kavramın işlerlik alanı liberal ekonomi içinde kendini göstermektedir. Liberal ekonomi bireyi bir “girişimci” olarak görmektedir. Ekonomik gücün azlığı ya da çokluğu özgürlük alanını arttırmakta ya da azaltmaktadır.

Liberal düşünce, rasyonel kişiyi, diğer kişilere oranla daha çok mülkiyete sahip olması halinde “en başarılı” olarak değerlendirmektedir.

Üzerinde önemle durulması gereken budur. Liberalizmin savunduğu eşitlik ve özgürlük kavramlarının eleştirilmesi buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü savunulan özgürlük ve eşitlik, sahip olunan mülkiyet oranıyla ilişkilendirilmektedir. Locke da ortaya koyduğu varsayımsal “doğa durumu”nda herkesin mülkiyet edinmede ve doğa üzerinde tasarrufta bulunmada eşit oranda hakka sahip olduğunu ifade etmektedir. Rasyonel davranış, bu bağlamda, insanların araçlarla amaçlar arasındaki optimum dengeyi kurarak mülkiyetlerini arttırabilmeleri (araçsal akıl) anlamına gelmektedir.⁷ Bu çerçevede liberalizm, toplumsal yaşam alanını daha fazla mülk edinme ölçütü olarak kabul etmektedir. Toplum içerisinde insanların mülk edinmesi Locke’un doğa durumuna ilişkin olarak varsaydığı gibi “toprağın bir çitle etrafının çevrilmesi”yle sınırlı olmadığına göre, günümüzde bir eşitlik tartışması kaçınılmazdır.

Bireylerin eşit ve özgür oldukları iddiası ekonomik alanda birbirlerini sadece rakip olarak görmelerine yol açmaktadır. Dahası, “piyasa sisteminde nüfusun büyük bir kısmı, yaşamını sürdürebilmek için, kendi emeğinden başka piyasaya arz edecek bir mala sahip olmayan kişilerden oluşmaktadır.”⁸ Bu şartlarda, ekonomik özgürlüğün temel taşı olarak “özel girişim” savunusunun ilk sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun kendisini, bütün herkesin işveren olmak için eşit fırsata sahip olmadığı olgusunda gösterir. Gerçek kapitalist ekonomilerde çok az kişi işveren olurken, büyük bir çoğunluk başkası için çalışmaktadır.⁹ Eş deyişle eşitlik, işveren olmakta değil, işçi olmakta eşitliktir. Bu da eşitlik değildir. Üstelik kimin işveren, kimin çalışan olacağı tesadüfle de açıklanamaz. Sermayenin topluma dağılımının eşit olmadığı durumda daha fazla sermayesi (mülkiyeti) olanlar işveren, az olanlar ise çalışan olacaktır. Ancak bu durumda da liberal düşüncedeki “rıza” ve “sözleşme” kavramlarının gerçeklikte yeri olmadığı ortaya çıkmaktadır. İşveren olmaya rıza göstermek ile işçi olmaya rıza göstermek “eşit” şeylere rıza göstermek değildir.

Liberal ekonomide temel ölçüt “para”dır. Hayek, paranın bireye en yüksek seçme özgürlüğünü sunduğunu söyler. Para insan tarafından icat edilen en önemli özgürlük vasıtalarından biridir demektedir. Ona göre,

⁷ KÖKER, Levent. *İki Farklı Siyaset*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s.63.

⁸ ÖZEL, Hüseyin. *Piyasa Ütopyası*, BilgeSu Yayınları, Ankara, 2009, s.36.

⁹ HANHEL, Robin. *İktisadi Adalet ve Demokrasi*, Çev,Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 95.

fakirlerin paraya karşı olan kızgınlıkları yersizdir. Fakirler paraları az olsa bile özgürce ne yapmak istiyorlarsa öyle kullanabilecek konumdadırlar. Sosyalistlerin “para kazanma eğilimi” yerine “ekonomik olmayan eğilimler” ikame etmeye çalışması bireyin özgürlüklerini, tercihlerini ortadan kaldırmaktadır. Hayek için para yerine, resmi unvanlar, imtiyazlar şeklinde başkaları üzerinde bir iktidar verilmek ya da daha iyi mesken ve gıda şartları, seyahat ya da eğitim olanakları sağlanması özgürlüklerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.¹⁰ Tam rekabetin hakim olduğu serbest piyasa ekonomisinde, özgürlüklerin gerçekleştirilmesinin kazanılan para ile orantılı olacağı fikri bireylerin paylaşım, dayanışma duygularını zayıflatarak onları birbirlerine rakip yapacaktır.

2. Sosyal Darwinizm

Bu çerçeve içinde bakıldığında liberalizmin devlet anlayışının sosyal Darwinizmi ortaya çıkaran başlıca etken olduğu söylenebilir. Liberalizme göre özgürlüğün ve eşitliğin önündeki temel engel güvenlik ve adalet çerçevesi dışına çıkan devlettir. Devlet, mümkün olduğu kadar yaşamın ve özellikle ekonomik alanın dışına çıkarılması gereken bir unsurdur. Liberallerin *minimal devlet* anlayışı da pazarın ve serbest rekabetin güçlenmesini amaçlayan bir yapı göstermektedir.

Spencer’in düşüncelerine bakıldığında onun zihniyet olarak liberalizme dayandığı görülmektedir. Spencer’in sosyal Darwinci olarak anılmasının nedeni ise, Darwin’in “doğal ayıklanma” kavramı yerine “uyum yeteneği en çok olanın hayatta kalması” anlayışını toplumsal yaşama uygulama düşüncesinden kaynaklanmaktadır.¹¹ Bu durum toplumsal yaşam içerisinde “doğal düzen”i ifade etmektedir. İnsanlar bu düzen içerisinde sahip oldukları zihinsel ve bedensel yeteneklere göre emeklerinin karşılığını alırlar. Bu karşılığın ne olacağını, değerini, ona olan talep belirleyecektir. Bu şekilde elde edilecek kazanç, bireyin konumunu diğer bireylere göre belirleyeceği için kendini ve neslini güçlü ya da zayıf kılmaktadır. Spencer’in bu yaklaşımı liberal ekonominin

¹⁰ HAYEK, Friedrich. *Kölelik Yolu*, Çev, Turhan Feyzioğlu- Yıldırım Arsan, Liberte Yayınları, Ankara, 1999, s. 125.

¹¹ SPENCER, Herbert. *İlk Prensipler*, Çev, Selmin Evrim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1947, s.(III Önsöz).

işleyişi olan “pazar adaleti”ne karşılık gelmektedir. Bu pazarın düzenleyici tek faktörü bireyin yeteneklerini en iyi şekilde pazarlayabilmesine bağlanmaktadır. Tam rekabet anlayışının hakim olduğu bu düzende liberal gelenek gereği herhangi bir düzenleyici müdahaleye yer verilmez; çünkü liberal gelenek bunu “doğal düzen”e müdahale sayılmaktadır.

Spencer’in ve liberal düşüncenin devlete olan yaklaşımı da aynı yöndedir. Spencer da devletin toplumsal ve ekonomik alandaki düzenleyiciliğini terk etmesini istemektedir. Devlet, görevi olmayan alanlarda kendini göstermektedir. Çünkü Spencer’a göre, bu görevler “yasamacıların sayısız günahlarından” bazılarının sonucudur ya da evrimin ilerleyişiyle gereksizleşecek olan görevlerdir. Kanunların çoğu kötüdür, çünkü doğanın en güçlüünün yaşaması yoluyla sağladığı mükemmelliği bozarlar: evrim, bireyi topluma mükemmel şekilde uydurma noktasına yaklaştıkça hemen bütün kanunlar işe yaramaz hale gelecektir. Bundan dolayı Spencer sağlık tedbirleri ya da her türlü kamusal yardımlaşma şekilleri ve eğitimin kamuca desteklenmesi dahil, sanayinin düzenlenmesi yolundaki bütün tedbirlere kararlı bir şekilde karşı koymaktadır.¹²

Spencer devletin görev alanını, yurttaşlarının genel güvenliğini sağlamak olarak belirler. Devlet, “insanların doğal haklarını savunmak, kişiyi ve mülkiyeti korumak, güçlünün zayıfa saldırmasını önlemek; tek sözcükle, adaleti sağlamak” olarak belirler.¹³ Liberter Robert Nozick de devletin sahip olduğu zorlama vasıtalarını bazı insanların diğerlerine yardım etmesini sağlamak ya da onların kendi iyiliği için veya korunması için faaliyetlerini yasaklayamayacağını, minimal devletin ancak yurttaşların özgürlüklerini koruması yönünde bir tavır sergilemesi halinde meşru sayılabileceğini söyler. Devlete iç-dış güvenlik ve adaletin sağlanmasından başka da bir görev yüklemes.¹⁴

Waligorski’nin “sosyal Darwinci liberalizm” olarak adlandırdığı liberalizm türü Spencer ve Malthus üzerinden temellendirilmektedir.

¹² SABİNE, George. *Siyasal Düşünceler Tarihi 3*. Çev, Özer Ozankaya, Ankara, 1969, s. 103.

¹³ SPENCER, Herbert. (1969) *The Man versus the State*, Der, Donald Macrae, Penguin, Harmondsworth. 1969, s. 272.

¹⁴ NOZİCK, Robert. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, Çev, Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 21.

Diğer liberalizmlerden farkı, sadece ekonomik alanda değil, tüm toplumsal alanı da içeren bir rekabet ve doğal toplumsal ayıklama anlayışının savunulmasıdır. Spencer, toplumsal ve ekonomik rekabette başarılı olanların yaşamaya ve ilerlemeye devam edeceklerini ileri sürmektedir. Bu mücadelede başarısız olanlar ayıklanıp gidecektir. Yoksulluk ve hastalık gibi olgular, ekonomik ya da sosyal eşitsizliklerin sonucu olmaktan çok, kişisel bir hata olarak görülür. Spencer, asgari ücret uygulaması, bedava kamu okulları ile yoksullara eğitim ve ilerleme olanağının sunulması, çalışma saatlerinin sınırlandırılması gibi müdahalelerin kişi özgürlüklerini zedelediğini, toplumsal ve ekonomik ayıklama sürecinin doğal işleyişini aksattığını ileri sürmektedir.¹⁵ Sosyal Darwinizm fikrinin ortaya atılmasına neden olabilecek temel argüman liberalizmin temel kavramlarından “kendiliğinden düzen” anlayışıdır. Bu kadar ürkütücü bir tablonun gerçekleşmesi ihtimalinin (çok düşük olsa bile) “kendiliğinden” olabileceği liberal bakış için oldukça doğal karşılanabilir. Genel olarak düşünüldüğünde, liberal düşüncede, bir yandan birey kendi amaçlarını gerçekleştirirken diğer yandan da sosyal düzenin de “kendi kendine” işlediği, kurulduğu varsayılmaktadır. Birey kişisel kazanımlarının hesaplarını yaparken rasyonel davranmakta, bütün etkinlikleri amaçlı, tasarlanmış, *niyetli* bir nitelik taşımaktadır. Adam Smith’in “görünmez el” kavramı da, *bireylerin niyetlenmiş davranışlarının niyetlenmemiş sonucu olarak gördüğü “sosyal düzenin”* dış müdahale olmaksızın, kendiliğinden sağlanacağı düşüncesini içermektedir. Böylesi bir akıl yürütmeye oluşabilecek her türlü “sosyal düzen” doğal olarak sosyal Darwinizm’i de içerir.

3. Bir Çözüm Önerisi olarak Rawls’ın Adalet Anlayışı

Siyasal, sosyal, iktisadi bilgiler ve yansımaları olan ideolojiler zamanla değişikliğe uğrar. 19. yüzyıldaki sosyalizm ve liberalizm arasındaki gerilim, liberalizmin başarısıyla sonuçlanmıştır. Şu an yaşanan piyasa ekonomisi içerisinde bireye “başarının, ama ne olursa ve ne yoldan olursa olsun başarının, kazanmanın” tek seçenek olarak

¹⁵ WALIGORSKI, C. *Anglo-American Liberalism Reading in Normative Political Economy*. Der.C.Waligorski ve T. Hone. Chicago: Nelson- Hall, 1981, s. 78.

sunulması, kaçınılmaz olarak bireyi bir tercih yapma durumunda bırakan bir yol ayırımına getirmiştir. Gerçekleşmesini istemediğimiz seçenek ise sosyal Darwinizmdir. Soysal demokrasi, sosyal darwinizmin bireyin liberal ekonomi uygulamalarında silinip gitmesi tehlikesi karşısında bir çözüm gibi görünmektedir. Giddens'in *Üçüncü Yol*'un temel değerlerinden saydığı "sorumluluk yoksa hak da yok" ilkesi hem etiğe hem de dayanışmaya verilen önemini göstermektedir.¹⁶ Bu ilke kazanımların bireysel değil, toplumsal olmasını gözetmektedir.

Serbest piyasanın insanileştirilmesi talebine bir çözüm yolu, John Rawls'ın adil bir toplum anlayışında görülmektedir. Rawls'ın 1971'de yayımladığı *Bir Adalet Kuramı*'nın en önemli yönü, 1960'lı yılların siyasal ve toplumsal gelişmeleri ışığında, toplumsal adaletin ve adil bir düzenin nasıl olması gerektiği konusunda, radikal sol söylem dışında kalarak bireyin özgürlüğünü ve haklarını ön plana çıkaran bir yapı sunmasıdır. Buna bağlı olarak da adalet ve adil bölüşüm ilkeleri, haklar, özgürlükler gibi kavramların yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Rawls bir adalet kuramı geliştirmek için, bir toplumda var olan temel ekonomik ve politik kurumlar üzerinde hangi düzenlemeler yapılarak bir fikir birliğine varılıp varılamayacağını araştırır. Rawls çalışmasıyla, adaletin hakim olduğu bir toplum anlayışının oluşturulma koşullarını ortaya koyar.

Rawls, adil bir toplumda egemen kılınacak temel ilkeleri, bir temsil aracı olarak düşündüğü "*başlangıç durumu*"ndan hareketle göstermeye çalışır. Rawls başlangıç durumunda, tarafları adil şartlar altında anlaşmaya varacak özgür ve eşit vatandaşların temsilcileri olarak görmektedir. Aynı zamanda kişiler arasında adalet ilkeleri belirlenirken, onları ilkeler üzerinde etkili olacak toplumsal, tarihsel ve doğal yönelimlere sahip olmadıklarını varsayan bir "bilgisizlik peçesi" ardında düşünmektedir. Rawls, bu peçe ardındaki kişilerin, ırk, etnik grup, cinsiyet, güç ve zeka gibi birçok doğal yetenekleri hakkında bir bilgiye sahip olmadıklarını varsaymaktadır¹⁷. Böylece, "peçe" ardındaki herkes adillane bir konuma sahip olmaktadır.

¹⁶ GIDDENS, Anthony. *Üçüncü Yol*, Çev, Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 77.

¹⁷ RAWLS, John. *Siyasal Liberalizm*, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniveristesı Yay. İstanbul, 2007, s. 60.

Rawls adil bir toplumu oluşturacak kişilerde iki temel ahlaki yeti öngörmektedir. Bu iki yeteneğe sahip olmak kişi bütünlüğünü ifade etmektedir.¹⁸ Birincisi, vatandaşların, işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirten, makul adalet ilkelerini anlamalarını, uygulamalarını ve buna göre hareket etmelerini sağlayan *adalet duygusu* kapasitesidir. İkinci ahlaki yetenek ise, *iyi anlayışı* kapasitesidir. Rawls'a göre, vatandaşların adalete uygun iyi anlayışına sahip olmaları, başlangıç durumunda tarafların rasyonelliğini gösterirken, adalet duygusu ise, başlangıç durumunda eşit konumlarda olduklarına işaret eder.¹⁹

Rawls adalet ilkelerini ve ne anlama geldiklerini göstermeden önce şu temel soruyu sormaktadır: demokratik bir toplumdaki siyasal adaletle ilişkili olarak, özgür ve eşit sayılan ve bir nesilden diğerine, bir toplumun bütünüyle işbirliği içindeki üyeleri arasındaki toplumsal işbirliğinin adil kurallarını belirleyecek en uygun adalet anlayışı nedir? Rawls'a göre, bu sorunun sorulma nedeni, son iki yüzyılın demokratik düşüncesi açıkça göstermektedir ki halihazırda, anayasal bir demokrasinin ana kurumlarının, eşit ve özgür sayılan vatandaşlar arasında işbirliğinin hakkaniyetli ilkelerini karşılamaya yönelik olarak bir düzenlemeye gidileceği konusunda bir uzlaşmanın bulunmamasıdır. Bu durum, özgürlük ve eşitlik değerlerinin özlerini yansıtacak şekilde vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin nasıl ifade edileceği konusundaki tartışmalara dikkat çekmektedir.²⁰

Rawls bu soruyu cevaplamaya yönelik olarak, öncelikle temel kurumların özgürlük ve eşitlik değerlerini nasıl gerçekleştireceği konusunda yol gösterecek iki adalet ilkesi önermektedir:

1. Herkesin tamamıyla eşit temel haklar ve özgürlükler düzenine sahip olmak konusunda eşit hakkı bulunmaktadır. Bu düzen herkes için aynıdır. Bu düzende eşit siyasal özgürlüklerin, ama sadece bu özgürlüklerin, değerleri eşit olarak sağlanır.

¹⁸ RAWLS, a.g.e., s., 334.

¹⁹ RAWLS, a.g.e., s.,144.

²⁰ RAWLS, a.g.e., s.,49

92 *Liberalizm ve Sosyal Darwinizm Karşısında John Rawls*

2. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler şu iki şartı karşılamalıdır: Birincisi, eşitsizlikler herkese adil bir fırsat eşitliği altında açık olan konumlara ve makamlara bağlanmalıdır. İkincisi, bu eşitsizlikler toplumun en az avantajlı üyelerinin en çok yararına olacak şekilde olmalıdır.²¹

Birinci ilke, demokratik düşünce tarihinde varolan haklar bildirgelerini ve insan haklarında yer alan belli özgürlükler ve anayasal güvenceleri ifade etmektedir. Rawls'a göre, ikinci adalet ilkesi ise, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri düzenlemeye yöneliktir. En az avantajlı olanların, toplum içindeki ekonomik olarak kötü durumda olanların durumunun düzeltilmesine yöneliktir.²² Rawls toplumun hakça koşullarının sosyal ve doğal rastlantılar tarafından belirlenmesini ahlaki düşünce açısından son derece keyfi bulmaktadır. Bu nedenle Rawls, herkesin yararına ve özelde de en az avantajlıların yararına avantaj kaynaklarını dağıtarak belirli eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamaktadır. Hakkaniyet olarak adalet düşüncesi ile Rawls, en az avantajlıların beklentilerini iyileştirecek şekilde sosyal kaynakların dağılımını sağlayan süreci kurmaktadır.²³ Rawls liberal gelenek içerisinde yer almasına rağmen, liberal ekonomi ve demokrasinin savunduğu özgürlük ve eşitliğin toplumsal yaşamda adaletin sağlanması ile mümkün olacağına vurgu yapmaktadır.

4. Sonuç:

Görüleceği gibi Rawls'ın iki adalet ilkesi, özgürlük ve mal dağılımının adaleti arasındaki ilişkinin tespitine yöneliktir. Bireylerin eşit olmayan yeteneklerinin ve performanslarının mülkiyetin belli ölçüde eşitsiz dağılımına yol açması, tüm katılanlar açısından tümüyle avantajlı olduğu kabul edilirken merkezde bireysel özgürlüğün, politik eşitliğin ve aynı şekilde ekonomik fırsat eşitliğinin garanti edilmesi bulunmaktadır. Böylece, Rawls en az avantajlı olanlar lehine belli ölçüde bir yeniden dağılımın kaçınılmaz olduğu liberal demokratik bir sosyal devlet teorisi

²¹ RAWLS, a.g.e., s., 321

²² RAWLS, a.g.e., s.,311

²³ ÖZKÖK, G. *John Rawls'ın Adalet Görüşü Bakımından Devlet Problemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1999, s. 119.

sunmaktadır. Liberalizmin yeniden dağıtımçı sosyal adalet anlayışın karşı çıkıp, adaletin en iyi piyasa ekonomisi içinde kendiliğinden gerçekleşeceği savına karşı Rawls, bir toplumda en çok ihtiyaç duyulan adalet kavramını ön plana çıkarmaktadır. Bir toplumun temel ekonomik ve politik yapılanmasında adaletin sağlanması halinde, adil bir toplumun sağlanabileceğine dikkat çekmektedir. Rawls'ın iki adalet ilkesinin birincisi, bir toplumdaki temel hak ve özgürlüklerin herkes için eşit olması fikrini savunurken diğer ilkenin de toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek amacıyla herkese adil fırsat eşitliği ve toplumdaki en az avantajlılar lehine düzenlemeler içeriyor olması, liberalizmin önünü açtığı sosyal Darwinizme engel olabilecek sosyal bir devlet anlayışı sunması umut verici gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- BERTEN, Andre& SILVERIA,Pablo. (2006) *Liberaller ve Cemaatçiler*, Çev, Kolektif, Dost Yayınları, Ankara.
- BOWLES, Samuel& GINTIS, Herbert. (1996) *Demokrasi ve Kapitalizm*, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. Metis Yayınları. İstanbul.
- GIDDENS, Anthony. (2000) *Üçüncü Yol*, Çev, Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul
- HANHEL, Robin. (2006) *İktisadi Adalet ve Demokrasi*, Çev,Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- HAYEK, Friedrich. (1999) *Kölelik Yolu*, Çev, Turhan Feyzioğlu-Yıldırım Arsan, Liberte Yayınları, Ankara
- LOCKE, J. (2004) *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, Çev, Fahri Bakırcı, Babil Yayınları, Ankara
- KÖKER, Levent. (2008) *İki Farklı Siyaset*, Dipnot Yayınları, Ankara
- ÖZEL, Hüseyin. (2009) *Piyasa Ütopyası*, BilgeSu Yayınları, Ankara
- NOZİCK, Robert. (2000) *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, Çev, Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZKÖK, G. (1999) *John Rawls'ın Adalet Görüşü Bakımından Devlet Problemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- RAWLS, John. (2007) *Siyasal Liberalizm*, Çev, M.F. Bilgin, İstanbul Bilgi Üniveristesi Yay. İstanbul
- SABİNE, George. (1969) *Siyasal Düşünceler Tarihi 3*. Çev, Özer Ozankaya, Ankara.
- SPENCER. Herbert. (1947) *İlk Prensipler*, Çev, Selmin Evrim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- SPENCER, Herbert. (1969) *The Man versus the State*, Der, Donald Macrae, Penguin, Harmondsworth.
- WALİGORSKİ (1981) *Anglo-American Liberalism Reading in Normative Political Economy*. der. C.Waligorski ve T. Hone. Chicago: Nelson- Hall.